

Kényes kérdések II.

Egy baráti beszélgetés alkalmával, mely bajaink okát firtatta, szóba került, többek közt, a középosztály kifejezés is, s meglepetésemre az a kérdés hangzott el, hogy mi az a középosztály, mit értünk ezen, a kérdező ugyanis már nem éppen fiatal egyetemi végzettségű ember volt. Sebtében csak annyit tudtam válaszolni, hogy lényegét tekintve főleg az értelmiséget jelenti.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy valós helyzetünk föltárásában Vajda Gábornak oroszánrésze volt, de ugyanezt a nehéz föladatot végzi fáradhatatlanul már hosszú ideje Gubás Jenő is. Megfigyeléseik, tapasztalataik alapján mindketten arra a következtetésre jutottak, hogy bajainkért nem kis mértékben értelmiségünket terheli a felelősség, hiszen a társadalom gerincét az értelmiségiek alkotják, s jórészt az ő erejüktől vagy gyengeségüktől, gerinccességüktől vagy megalkuvó, behódoló magatartásuktól függ az egész népesség állapota, helyzete mindenütt. Nemhiába szorgalmazzák még Amerikában is az értelmiség, a középosztály megerősítését, s kerül előtérbe a közoktatás ügye, a pedagógusképzés stb. Vajda Gábor jól látta ezt, s ezért kardoskodott a teljes magyar iskolahálózat megteremtéséért. Hiába. A sikertelenséget nemcsak az államhatalom ténykedése idézte elő, hanem a magyar pedagógusok többségének a hozzáállása is. Mi van ennek a hátterében, talán csak nem kenyérfeltés? Azt hiszem, inkább nemtörődömségről van szó. Persze, a pedagógusokon kívül mások is ludasak abban, hogy a nagyszabású elképzelésből nem lett semmi. De legalább azzal vigasztalhatjuk magunkat, hogy még a széles körű népi kezdeményezésnek sem lett volna eredménye, hiszen a központosított hatalom egy különálló magyar iskola megnyitásához sem hajlandó hozzájárulni, nemhogy

pénzelné azt a magyar iskolahálózatot, mely az óvodától az egyetemig terjedne. Ámbár – a valóság talaján maradván – kétséges, hogyha valami csoda folytán mégis hajlandó lenne rá, vajon a teljes és önálló magyar iskolahálózat elérné-e a célját – területi önkormányzat (autonómia) nélkül? Anélkül ugyanis csak a munkanélküliek száma és a kivándorlás fokozódna, mert a magyar szakembereket, diplomásokat aligha alkalmaznák az itteni üzemek és intézmények – még tökéletes szerb nyelvtudás mellett sem. Nemzetiségi alapon szerveződő autonómiáról viszont a hatalom képviselői és hívei hallani sem akarnak. Mindamellett azonban a szélesebb körű népi kezdeményezésnek mégiscsak lenne egyfajta értelme, mégpedig az, hogy erősítené az összetartozás érzését, s ezzel növelné a nemzeti öntudatot, mely elég gyenge lábon áll, ahogy Gubás Jenő állítja, s fékezné az önfeladás, a beolvadás ütemét. De hát erre, úgy rémlik, hiába várunk. Az álmodásnak pedig lejárt az ideje.

Érdekes, hogy a beolvadásról alig olvashatunk és hallhatunk érdemlegeset. Az újságírók, úgy tűnik, kerülnek ezt a témát, mintha ez is tiltott dolog (tabu) lenne, mint a magyarirtás, a betelepítések, a vegyesházasságok ügye, a zsidókérdés és a cigánykérdés.

Habár a szerbről nem szokás állítani, hogy befogadó nemzet volna, mégis azt tapasztalhatjuk, szívesen lát körében idegeneket, ha azok nők, akik házasságot kötnek szerb férfikkal, mert szinte bizonyos a teljes beolvadásuk. A magyarról viszont az a vélemény terjedt el, hogy nagyvonalúan befogadó nemzet, nem sokat törődik ugyanis azzal, hogy ki honnan jött és miféle, csak tudjon egy-két magyar szót – jól-rosszul kiejtve, mindegy, – s az illető máris otthonosnak érezheti magát új környezetében. Ezt a befogadó készséget hivatott elő-

segíteni az a rossz szokás is, mely nem tesz különbséget teljes beolvadás és látszólagos, részleges beolvadás (asszimiláció) között. Bár az előbbi esetben szinte kötelező a származás közlése, főleg ha olyan teljesítmény van a háttérben, mely az egész magyarság érdekeit szolgálta. (Lásd Petőfi – Petrovics, Gárdonyi – Ziegler stb. esetét.) Ha viszont az illető rossz fát tett a tűzre, s ellenszenves figura, akkor az eredetről illik, sőt, majdnem kötelező hallgatni: Rákosi (Rót) Mátyás, Kádár (Csermanek) János stb. A helyes eljárás ennek éppen a fordítottja lenne.

Nem túloz, aki azt állítja, hogy a kiszolgáltatott és sokszoros bántalmat megélt népességünket az értelmiségiek cserbenhagyták, mert nem álltak mellé, amikor arra a legnagyobb szüksége lett volna, sőt – nem egy esetben – ellene fordultak, így akarván jó pontokat szerezni maguknak azok részéről, akik a galádságok kiagyaloí és sugalmazói voltak. Szokás mondani, hogy a rossz példa ragadós. Ez ebben az esetben is igaz. Értelmiségünk egy részének, mégpedig a lehangosabbaknak, tehát a legtekintélyesebbeknek a hajbókolása, az igazi hatalom képviselőihez és híveihez való túlzott alkalmazkodása így átragadt másokra is – olyannyira, hogy – néhány kivételtől eltekintve – az effajta magatartás általánossá vált a magyarság körében. Arra pedig, aki kilógott ebből a sorból, csak sajnálkozva vagy megvetően tekintett a többség. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy besúgó és áruló is akadt bőven.

Ahhoz, hogy megértsük értelmiségünk magatartását, tanulságul szolgálhat az anyaországi középosztály szerkezetének az ismerete, a kettő közt ugyanis alig van különbség, hiszen az itteni magyar értelmiség alakulástörténete és magatartása hasonlatos az ottaniéhoz. Gombos Gyula 1989-ben Párizsban egy hosszabb tanulmányt írt A harmadik út címmel, mely – többek között – a középosztályról szól. A szerzőről érdemes tudni, hogy a múlt század harmincas éveiben a népi írók híveként 1941-től kezdve felelős szerkesztője volt a Magyar Út c. lapnak. A lapot előtte Pap Béla szerkesztette, aki programadó cikkében így írt: „A magyar világ sokféle úttal van át-

pókhálózza, de egyik sem valóban magyar: az új lap a hiányzó megépítését szeretné előmozdítani.” El is kezdte ezt a munkát, s Gombos folytatni akarta – csak határozottabban és módszeresebben. Tanulmányában olvashatjuk a következőket: „Egy-egy osztály vagy réteg többnyire úgy keletkezik, hogy a kor és helyzet új feladatok elvégzését kínálja, s ez vonzza magához az arra rátermetteket. A mi középosztályunk is így jött létre.” A továbbiakban közli, hogy kik voltak ezek a rátermettek. Sajnos nem magyarok, bár az lett volna a természetes, ha azok lettek volna, hiszen minden országban a népből került ki az értelmiség, a középosztály – természetes úton. A történelmi magyarságot, tehát a népet képviselő nemesesség és a jobbágyokból lett parasztság előtt azonban ez az út nem vált járhatóvá, Bécs ugyanis két évtizeden át beküldött – Bach-korszak! – osztrák és cseh katonatisztek és hivatalnokok hadával kormányozta az országot, s ezek, illetve megszorított utódaik a kiegyezés után is ott maradtak az igazgatásban. Aztán az országban elszórtan mindig éltek zsidók, de a tizenkilencedik század folyamán nagy tömegben és szabályozatlanul vándoroltak be keletről, s ezek zömmel a városokba költöztek – elsősorban a fővárosba –, s így az új feladatok elvégzésére, helyzetüknél fogva – rátermetten és vállalkozó kedvvel alkalmasak voltak. Gombos keserűen állapítja meg, hogy így jött létre négy-öt évtized alatt új középosztályunk: gyors, kezdetleges, nyers és látszólagos beolvadás (asszimiláció) útján. Helyesen jegyzi meg, hogy nem az a fontos, ki olvad be, hanem az, hogy ki és mi olvaszt be (asszimilál) és mivé. Nálunk a letelejés a dzsentrívé süllyedt nemesség egy része, ahogy könnyelműen, cigányozva és „nagy hazafi lármával visszatért a politikai életbe, s elhelyezkedett úri intézményeiben. Stílusát módfelett csodálták a beolvadó németek és zsidók, úgy hitték, ez igazándi magyar, így iparkodtak olyanná válni, mint ő. Méginkább asszimilált azonban a hivatalossá vált magyar nyelv egyszerű felvétele – fogyatékos szókinccsel, németességtől fertőzötten, megtűzdelve a zsidóság használta kifejezésekkel – mint a mindennapi érintkezés és ügyintézés eszköze. Ami mögött észjárás-

ban, erkölcsben, szolidaritásban mindenki az maradt, ami volt.” Azaz német, cseh, zsidó – tehetjük hozzá –, s magyarul beszélt ugyan, de nem magyarul gondolkodott. S mivel az így látszólagosan beolvadók (asszimilánsok) „száma rohamosan nőtt, nagyon hamar már ők hasonlították magukhoz a kintről, vagy bentről jövő új beolvadni óhajtókat vagy kényszerülöket. A történeti magyarság zöme, a parasztság viszont, mint lehetséges beolvasztó közeg az egész folyamaton kívül rekedt, mert az fölötte, fönt a városokban ment végbe. S az ő polgárrá emelkedésének útja továbbra is elzárt maradt.” Gombos Gyula helyesen állapítja meg, hogy a látszólagos beolvadás a huszadik századi történelmünkre végig rányomta bélyegét, s katasztrófainkban a legnagyobb szerepet játszotta. A magyarságnak mindig nehéz volt helytállnia, mindig sokan gyámkodtak fölötte, s már nemzetté válásakor és újjászületésekor is sok volt körülötte a bába, márpedig – ahogy mondani szokás – ahol sok a bába, ott rendszerint elvész a gyerek.

A magyar politikai jobboldalt főleg németek alkották, de úgy, hogy közben német fölényérzetüket is megőrizték a befogadó magyarsággal szemben, s lenézték a parasztságát. E jobboldalhoz „szerteágazó működési területek tartoztak. Mindenekelőtt az állami igazgatás gépezete, központban a minisztériumokkal; a városok vezetése; hivatásos tisztikaruk révén a hadsereg, a rendőrség és a csendőrség; a tudományok és intézményeik nagyobb része; a közoktatás, főként az egyetemek és a szabad értelmiségi pályák kisebbik része. A polgári szervezetben tevékenykedők többsége a zsidóságból került ki.” A szerző ezt statisztikai adatokkal támasztja alá: „A zsidó ügyvédek arányszáma a zsidóság országos arányszámának a tízszerese, az orvosoké hatszorosa, az újságíróké hétszerese, a színészeké ötszöröse, a magántisztviselőké nyolcszorosa.” Jellemző, hogy náluk mindig előtérbe került a saját szerkezetéhez való tartozás, s ami ezzel gyakorlatilag egyértelmű: a zsidóság összetartozási tudata és szolidaritása. Következésképpen a baloldalt képviselték még azok is, akik nagybankárosok, nagyiparosok vagy nagykereskedők voltak. „Irányították az irodalmi éle-

tet, övék volt a sajtó és a színházak jó része – le egészen a kabaréig, de a filmgyártásban is meghatározó szerepet játszottak.” Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a magyar társadalmi fejlődés úgy alakult, ahogy alakult: betegesen.

„A jobboldal mindig híve volt a Németországgal való szoros együttműködésnek és szövetségnek. Általában csodálta a németeket. A baloldal sem látott veszélyt Németországban. Mindig őszintén németbarát volt, nemcsak politikailag, de a kultúra terén is leginkább oda vonzódott, s legszívesebben onnan merített. Csak a zsidóüldözés tette a hagyományos baloldalt németellenessé.” De csak ideig-óráig. Ma már ismét a régi. Nemrég egy tévéadás műsorvezető szerkesztője a nagy nyilvánosság előtt kijelentette, hogy mi szeretjük Németországot. Nem csodálkoznék, ha egy másik újságíró meg azt nyilatkozná, hogy mi szeretjük Oroszországot, Csehországot, Izraelt, Franciaországot, Amerikát stb.; de Törökországot nem szeretjük, Finnországot sem, Észtországot sem, mert... Miért is nem? Ki tudja? Nyilván, a magyarázat kulcsa a múltban keresendő. Mert Gombos azzal a megjegyzéssel folytatja tanulmánya írását, hogy amikor a magyar népi mozgalom és a népi irodalom művelői és hívei meghirdették a változásra való igényüket, a magyarság jogos igényeit, akkor mind a jobboldal, mind a baloldal tudomást sem vett róla, illetve nyíltan a változás, a változtatás szándéka ellen fordult.

Érdekes a szerzőnek ez a meglátása is: „Az, hogy a magyarság politikailag és társadalomtudományi szempontból oly iskolázatlan maradt, nem csekély mértékben a sajtónak tudható be. A két háború közt a jobboldal sajtójában a társadalmi elnyomás volt a legfőbb tiltott közölnivaló. Hasonlóképpen volt tabu a zsidókérdés a baloldalon. Az újságírók többsége a tilalmakhoz igazodást nem érezte korlátnak: fújták, amit kellett, s a tabu-problémák számukra nem léteztek.”

Minden rosszban van valami jó is. Ha ugyanis nem népben, nemzetben gondolkodunk, hanem – elválasztva ettől – csupán országban, akkor kétségtelen, hogy az asszimilánsok sok jót is hoztak: a németek sok szorgalmat,

alaposságot és szakértelmet; a zsidók pedig élelmességet és fogékonyságot minden új iránt. Ezzel elindították az ország gazdasági és szellemi föllendülését. A korszerű termelés, a korszerű irodalom stb. megteremtése leginkább az ő érdemük. Ám mindebből főleg nekik lett hasznuk, mert amit tettek, elsősorban magukért tették. A történeti magyarság pedig lemaradt a fejlődésben, s az események peremére szorult. A népi írók jól látták ezt, ezért sürgették a társadalom megreformálását is. Sikertelenül.

Mint láthatjuk, az asszimiláció olyan mélyreható és szerteágazó volt, annyira belegyökeresedett a magyar társadalom talajába, hogy a háború viharai sem tudták megingatni lényegesen; sem a zsidóságot ért nagy csapás (holokauszt), sem a németeknek a tömeges „malenykij robot”-ra való hurcolása és későbbi kitelepítése, sem a gazdasági és politikai változások. Az asszimilánsoknak a magyar társadalomban betöltött szerepe alig változott.

A hatalom és pénz birtokosainak, vagyis a jobboldalnak és a baloldalnak nem volt érdeke – és ma sem az –, hogy az évszázadokon át kiszolgáltatott és elnyomott magyarság talpra álljon, kiegyenesedjék, s a maga ura legyen.

Mindent megtesznek azért, hogy erre ne kerüljön sor. Kivált a baloldaliak. Ezért nyilvánítanak minden olyan megnyilvánulást, mely a magyarság érdekeit szolgálná, szélsőségesnek, szélső jobboldalinak, populistának, idegengyűlölőnek, kirekesztőnek, antiszemitanak, sőt – fasisztának, s ezért akadályozzák meg, hogy az érvényre jusson. Számukra mindenki – akár szegény, akár tehetős –, aki nem baloldali, csak jobboldali lehet, azaz nemzetieskedő és haladásellenes. Harmadik lehetőség, harmadik út nincs. Ez az állásfoglalás nyilvánvalóan a nemzetköziségben, az Európában, a teljes emberiségben való gondolkodáson alapszik, mely csak jó és rossz embert ismer. Az effajta gondolkodásban a nemzetiségnek nincs semmi jelentősége, s az se sokat számít, ha egy nemzet, egy nép a szakadék szélén tántorog.

Németh László írta: „A magyarság kis népek között él. Ez az egykori közösség szétszakadt. Három tenger készül szétmosni egy szigetet. E kis népek között egyetlenegy sincs, melynek olyan nagy érdeke volna, hogy ez a sziget erős gátakkal zárkózzék el a tenger elől, mint a magyar.”

Igaza volt.

